

MİLLÎ MARŞ VE EDEBÎ METİN OLARAK İSTİKLÂL MARŞI

Prof.Dr. M.Orhan OKAY
E. Yeni Türk Edebiyatı Profesörü

Günümüze kadar gelen tarihî bilgilerin ışığında, Türk millî marşı yarışmasına 724 şiirin katılmış olduğunu biliyoruz. Bu şiirlerini tamamını ihtiva eden bir dosya maalesef mevcut değil. Yalnız bunlar arasında bir heyetin seçerek Meclis'e takdim ettiği yedi şiirden biri o sırada kabul edilmiş olsaydı yalnız zayıf bir millî marşımız olmakla kalmıyacak, aynı zamanda, belki Türkçe'nin en güzel şiirlerinden birine sahip olamayacaktık.

Birinci Büyük Millet Meclisi hükümetinin Maarif Vekili Hamdullah Suphi de bizim şimdiki endişemizi o günden hissetmiş olmalıydı ki araya aracılar sokarak Mehmed Akif Bey'in yarışmaya mutlaka katılmasının teminini ısrarla istemiştir.

Aradaki para mükâfatının kaldırılması şartıyla yarışmaya katılan Mehmed Akif'in İstiklâl Marşı'nı tamamlayıp Maarif Vekâletine gönderdiği, fakat henüz sonuç alınmadığı günlerde manzume ilk defa *Sebilürreşad* dergisinde çıkar. Şiirin baş tarafında bir ithaf vardır:

“Kahraman Ordumuza”.

İstiklâl Marşı'nı okurken ve dinlerken bu ithafın değerini ve önemini hatırdan çıkarmamak lâzımdır. O kahraman ordu ki, marşın yazıldığı çetin mücadele yıllarında kadın erkek her ferdiyle bütün bir milletin kendisiydi. Demek ki “Kahraman Ordumuza” ithafı, aynı zamanda “Kahraman Milletimize” manasını da taşımaktaydı.

Şimdi, Mehmed Akif'in İstiklâl Marşı'nı *Safahat*'a niçin koydurmadığı ve “O benim değil, milletimindir” dediği üzerinde biraz daha durabiliriz. Akif'in bu sözünün gerçek manası sadece bu şiiri, her ferdi kahraman birer nefer olan millete ithaf etmiş olmaktan mı ibarettir? Yoksa “O benim değil, milletimindir” demesinin başka bir anlamı mı vardır?

Dünyada millî marşların güfteleri, bir şairin kaleminin mahsûlü olmakla beraber, onu benimseyecek, yıllarca, yüzyıllarca dilinden düşürmeyecek olan milletin de karakterini aksettirmek gibi bir özelliği beraberinde taşırlar. Bu bakımdan birçok millî marş şairinin adı çok defa unutulur; bir milletin kuruluşunda, tarihi bilinmeyen devirlerde teşekkül eden destanlar gibi anonimleşir.

Millî marş tabiri, bu özellikleri taşıyan şiirlerin bütün dünyada yaygın olan ortak adıdır. Bazı millî marşların ayrıca isimleri de vardır. Bu isimler o milletin bir vasfını veya marşın yazıldığı, kabul edildiği sıradaki olağanüstü bir hadiseyi işaret eder.

Bizim millî marşımızın, dünya millî marşları arasında ayrı bir yeri vardır. Millî marşımızın adı “İstiklâl”dir. Bu kavram milletimizin çok önemli bir karakterini belirtmektedir. Tarihler, bilinen en eski çağlardan günümüze kadar Türklerin on altı, elli veya

yüz kûsur devlet kurmuş olduğunu yazarlar. Bu sayının azlığı veya çokluğu, devlet tarifinin farklılığından kaynaklanmaktadır ve pek de önemli değildir. Asıl önemli olan, milletimizin tarihinde, hiçbir devirde devletsiz bulunmadığıdır. Yazılı en eski Türkçe metinlerden olan Orhun Kitabeleri'nde de sık sık vurgulanan, Türk milletinin hür ve müstakil yaşamaya alışmış olmasıdır. Akif'in

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım

Hangi çulgın bana zincir vuracakmış, şaşarım

Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım

Yırtarım dağları, enginlere sığmaz, taşarım

mısralarında Türk milletinin tarihinin bilinen en eski devirlerinden gelen bu değişmez karakterine işaret vardır.

Devletin çeşitli tarifleri varsa da bütün bu tariflerin içinde değişmeyen ve her zaman var olan unsur, istiklâldir. Millî marşımız, milletimizin işte bu hiç değişmeyen karakterinin yakın çağdaki tezahürü olan bir mücadelenin içinden çıkmıştır. Yirminci yüzyıl başlarında, istiklâline sahip yegâne Türk birliği Osmanlı Devleti'ydi. Hatta bağımsız yegâne İslâm devleti de Osmanlıydı. Millî marşımız, işte bu devletin, adına medeniyet denilen tek dişi kalmış bir canavar tarafından yok edilme niyet ve teşebbüslerine karşı verilmiş bir kavganın içinden doğmuştur. Onun için adı "İstiklâl Marşı"dır. Onun için manzume "İstiklâl"le başlar ve "İstiklâl"le biter. Ayrıca şiirin başka kıtalarında, başka mısralarında "İstiklâl" kelimesi geçmese de zikredilmemiş bir istiklâl değişik motiflerle kendini hissettirir: "*Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak*" mısraında olduğu gibi. Çünkü sancak da aslında bir milletin istiklâlinin sembolüdür. Marşımızın bu ilk mısraında da bayrak, istiklâlin sembolü olarak, hiç sönmeyeceği müjdesiyle birlikte gelir. Hem de "Korkma!" haykırışıyla zihinleri, gönülleri, yürekleri bir çılgılık halinde doldurarak.

Bestelenmiş iki kıtasının sonunda ve bütün manzumenin sonunda tekrarlanan mısra "*Hakkıdır Hakka tapan milletimin istiklâl*"dir. Bu mısralarda milletimizin iki mühim karakteri bir arada belirtilmiştir. Biri, biraz önce belirttiğim, hiçbir devirde kaybetmediği istiklâlin onun hakkı olduğu. İkinci ise bu hakkın, istiklâl hakkının, iman duygusuyla beraber doğuşudur. İman duygusunu son mısradaki ikinci Hak kelimesinden çıkarıyoruz. Bu Hak, Allah manasındadır. Böylece millî marşımızda milletimizin dinî ve millî karakteri birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak ifade edilmiş olmaktadır.

Görüldüğü gibi, millî marşımızın adı tesadüfî değildir. Hatta yazıldığı yıllardaki şartları düşünerek, sadece şairinin ümit ve temennisinden de ibaret olmadığı söyleyelim. Hak kelimesinin dilimizde kullanılış manalarıyla sanat halinde ifade edilmiş bir gerçeğin ta kendisidir.

Millî marş güftelerinin bir özelliği de, içinden çıktığı milletin yaşadığı olağanüstü bir hali, bilhassa büyük felâketli zamanları, bunların arkasındaki büyük ümitleri ve zaferleri aksettirmesidir. Meselenin herkesçe bilinen tarihî teferruatı üzerinde durmaya gerek görmüyorum. Bir millî marş güftesi yazılmasının Akif'e teklifi ile "İstiklâl Marşı'nın Büyük Millet Meclisi'nce kabulü tarihleri, 1920 Aralık ayı ile 1921 Mart'ı arasına rastlamaktadır. Bu tarihler "İstiklâl Mücadelelerinin en kritik aylarıdır. Millî Marşımızın, "Korkma!" hitabıyla

başlaması, iyi niyetli olmayan bazı itirazlara sebep olmuştur. Aslında Akif'in, şiirine bu hitapla başlaması çok manidardır. Yalnız dönemin şartlarını çok iyi bilmek gerekir. Batılı devletlerin silâhlandığı Yunanlıların Anadolu içlerine yürümesi, Birinci İnönü Muharebesi, iç isyanlar ve bunların bastırılması gibi olayların vuku bulduğu zamanlardır. Meclis ve onunla beraber bütün bir Türk milleti korku, ümit, ümitsizlik, zafer ve sevinç haberlerini, duygularını, heyecanlarını arka arkaya ve birbirine karışmış halde yaşıyordu. İşte bu yeis günlerinde “Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak” hitabıyla başlayan ve “Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl” mısraıyla devam eden İstiklâl Marşı doğmaktadır. Millî Marşımızın “Korkma!” diye başlaması boşuna değildir. Ümitsizliğin, inanç yokluğundan geldiğini haber veren bir dinin mensubu olan Türk milleti, bu manzume ile var olma azmini, imanını, iradesini yeniden bulmuştur. Onun için İstiklâl Marşı, bir milletin ölüm-kalım çağının destanıdır. Millî Mücadele'nin ne gibi zor hatta başarılması imkânsız gibi görünen şartlar altında yapıldığı malûmdur. Adına medeniyet denilen ve her türlü teknik donanımı haiz düşmanın, en güçlü ve yeni silâhlarla saldırarak yağma etmek istediği bir vatanı Türk milletinin güvendiği en önemli silâh imanıdır. Bu imanı hem dinî manada vatan için şehadet inancına, hem millî manada kendine güven olarak düşünebiliriz. Millî Mücadele'nin kazanılmasında Türk milletinin istiklâline düşkün bir millet olması yanında, sadakatle bağlı olduğu dinî inançların rolü unutulmamalıdır. Milletinin sinesindeki bu gücü bilen Mehmed Akif ona bu tarafla seslenmektedir:

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var

Ulusun, korkma, nasıl böyle bir imanı boğar

Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar

Nihayet millî marşların üçüncü bir hususiyeti olarak, anonim karakteri taşıması meselesine geliyorum. Yani tıpkı destanlar gibi, milletçe yaşanmış, milletçe yaratılmış, sahibi bilinmeyen anonim karakterde bir şiir olması. İstiklâl Marşı anonim bir şiir değildir. Ancak Akif'in, bu marş için açılmış yarışmaya ne şartlar altında katıldığını, yahut katılmayıp ısrar üzerine sonradan ne şartlar altında şiirini gönderdiğini biliyoruz. Akif'in bu yarışmaya katılmamasındaki felsefesi açıktır: Millî marş güftesi ısmarlama olmaz. Ve marşın yazılmasından dolayı da para gibi hasis bir menfaat kabul edilemez.

Yarışmaya katılan yüzlerce şiirin beğenilmemesi, bir milleti temsil edecek, onun karakterinin sembolü olacak değerde bulunmaması, Akif'in haklı olduğunu göstermiştir. Her iki şart da Akif'in isteği üzerine kaldırılır. Yani şiir ne yarışma için ısmarlanmış olacak, ne de karşılığında para verilecektir. Akif'in şiiri zaten ısmarlama değildi. O çetin günlerde, yarışmadan çok önce tamamen samimi duygularıyla zaman zaman yazdığı birçok mısraını parça parça dostlarına okuyordu. Daha sonra Maarif Vekili'nin ısrarı ve dostlarının aracılığıyla yarışmaya katılmayı kabul eden Mehmed Akif, o zaman, ikamet ettiği mütevazi Taceddin Dergâhı'nın odasında iç sükûnetine çekildi. O uhrevî hava içinde milletinin azmiyle, iradesiyle kendi sanatını birleştirdi. Âdetâ “ruhunun vahyini” duyarak taşa geçirircesine şiirini tamamladı.

Mehmed Akif'in bütün Safahat'ında, içinde yaşadığı topluma yabancı kalmadığını, onun dertleriyle nasıl hemedert olduğunu biliyoruz. Fakat hiçbir şiirinde, İstiklâl Marşı'nda olduğu kadar, âdetâ mistik bir ruhla, milletiyle beraber, milletiyle bir aynîleşme, özdeşleşme

içinde olmamıştır. İşte bütün bu olağanüstü şartların birleşmesiyle Mehmed Akif'e göre İstiklâl Marşı artık kendisinin değil milletin ruhundan çıkmış bir şiir olmuştur, başka bir ifadeyle şiirinde milletini konuşmuş bir medyum gibiydi. Bunun için onu *Safahat*'a almamış ve "o benim değil, milletimindir" demiştir.

Şimdi Akif'in bu vasiyetini ihmal etmeyerek, biraz da onun bu şiirde gösterdiği sanatına temas etmek istiyorum. İstiklâl Marşı'mızı, başka milletlerin millî marşlarından ayıran özellikleri zikrederken unutulmaması gereken bir karakterini de belirtmek gerekir. O da, şairinin Türkiye'de bütün bir millet tarafından bilinen bir şahsiyet olmasıdır. Dünyada millî marşların çoğu, adı duyulmamış veya o milletin edebiyat tarihlerinde önemli yeri olmayan şairlerin yazdıklarıdır. Hatta çoğunun edebî değeri zayıftır ve önemi sadece ortaya çıktığı dönemin heyecanlı bir hatırasını taşımaktan ibarettir. Mehmed Akif ise yalnız İstiklâl Marşı'nın şairi olarak değil, hemen bütün şiirleriyle zamanında da, günümüzde de en çok tanınan şairdir. Belki bütün milletimizce en çok benimsenen ve en çok okunan şairdir. *Safahat*'ın bugün, Türkiye'de hiçbir şiir kitabının ulaşamadığı defalarca basımıyla yüz binin çok üzerinde tiraja ulaşmış olması bunun açık bir delilidir. Akif'in şiirinde fanteziye yer yoktur. Kendi şiiri hakkında söylediği "Bir yığın söz ki samimiyeti ancak hüneri" mısraı da bu gerçeği gösterir. Akif kadar milletin acılarını, mutluluklarını samimi olarak duyan, yaşayan ve yazan başka ikinci bir şairden bahsetmek kolay değildir.

Fakat o erişilmez tevazuu ile şiiri hakkında "samimiyeti ancak hüneri" demekteyse de, şiirinin, özellikle de İstiklâl Marşı'nın samimiyetinin dışında başka hünerleri vardır. İstiklâl Marşı edebî bir metin olarak da Türk şiirinin en güzel örneklerindedir.

İstiklâl Marşı, gerek nazım tekniği gerekse muhteva bakımından herhangi bir millî marş güftesinin çok ilerisinde, Türk edebiyatının en güzel lirik-hamasî şiirlerindedir. Son kıtası beş mısra olmak üzere dörder mısralık on kıtadan oluşan ve aruzla yazılmış olan şiirin her kıtasının bütün mısraları tam kafiyelidir ve her kıtanın, temayı teşkil eden duyguyla uyumlu ton ve vurguların yer aldığı sağlam bir nazım yapısı vardır. Hece vezninin yaygınlaştığı ve ciddi olarak rekabete giriştiği bir dönemde geleneksel şiirimizin vezni olan aruzun Akif'in kaleminde olağanüstü bir rahatlıkla kullanıldığını bütün tenkitçiler kabul eder. Alışılmışın dışında, beklenmeyen fakat bir sehl-i mümteni gibi şairin kolaylıkla yakaladığı kafiyeler, yer yer işlenen tema ile uyumlu iç kafiyeler şiirin ses zenginliğini oluşturur:

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl

Uyarıcı, vurgulu tonda hitap ifadeleri:

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak

yahut

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın!

veya

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı!

mısraları gibi.

Fakat dua mısralarına geldiğinde Akif secdelere kapanırcasına büyük iradenin önünde diz çöker:

Ruhumun senden İlâhi, şudur ancak emeli:

Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli

Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli

İşlenen temalar bakımından da sağlam bir yapısı olan İstiklâl Marşı'nda ilk iki kıtada bayrağa hitap eden şair, onun milletin varlığıyla beraber ebedî istiklâlini müjdelir. Şair üçüncü ve dördüncü kıtalarda Türk milleti adına konuşmakta, ebedî hürriyet aşkı ve imanı ile Batıların maddî güçlerine karşı direneceğini söylemektedir. Türk askerine hitap eden beşinci ve altıncı kıtalar, üstünde yaşadığımız yerlerin alâde bir toprak değil vatan olduğunu, onun düşmana çiğnetilmemesi gerektiğini telkin eder. Yedinci ve sekizinci kıtalarda sevilen pek çok şey kaybedilse bile vatanın kaybedilmemesini ve ezan seslerinin kesilmemesini niyaz eder. Dokuzuncu kıtada bu duası kabul edildiği takdirde kendi ruhunun da vecd içinde yükseleceğini söyler. Nihayet son kıtada yine bayrağa dönerek ona ve millete ebediyen çöküş olmayacağını, hürriyetin ve istiklâlin ebediyen onun hakkı olduğu müjdesini tekrar eder.

Milletin iradesine ve Allah'ın müminlere vaad ettiği zaferin er geç gerçekleşeceğine inanan Mehmed Akif'in şiirindeki özelliklerinden biri de millî ve ulvî değerler ile dinî motifleri dengeli bir şekilde kıtalara yerleştirmesidir. Bayrak, hilâl, yıldız, hak, hürriyet, istiklâl, yurt, millet, ırk, vatan, kahramanlık gibi millî kavramlarla iman, şehâdet, helâl, cennet, Hudâ, ezan, mâbed, vecd gibi dinî motifler birbiriyle uyum halinde ve zengin bir belâgatle kullanılmış, böylece Millî Mücadele'yi gerçekleştiren halkın ruhunda mevcut iki önemli kavram İstiklâl Marşı'nın da iki temel temasını oluşturmuştur.

Tam bir bütünlük gösteren, dört başı mamur bir şiir olan İstiklâl Marşı'nda mecazlar ve semboller de ifade sanatı bakımından manzumeyi zenginleştirmiştir. Bu kısa konuşma içinde bunları açıklamak değil sadece bu sanatların adlarını sıralamak bile mümkün değildir. Manzumenin her mısraı, her ibaresi, her kelimesi ses ve mana bakımından birbiriyle ilişkilidir. Hemen her kelime, her kavram aslî ve mecazî manalarıyla şiirde yerlerini almıştır.

Bütün bu vasıflarıyla İstiklâl Marşı tek taşı bile yerinden oynatılmayacak muhkem, harikulâde bir ses, söz ve mana mimarîsidir.